

ОСОБЛИВОСТІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Аналіз соціальної ролі неперервної освіти в житті людини дозволив вітчизняним дослідникам визначити освіту як чинник соціального розвитку, як умову виробничої діяльності, збагачення духовного життя людини, розвитку самосвідомості й розумового розвитку, а також як чинник, що сприяє спілкуванню через розвиток мови, розширення кола спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам неперервної освіти присвячені праці С. Архангельського, А. Владиславлева, В. Зінченка, В. Кременя, Ю. Кулюткіна, В. Онушкіна та інших.

Дослідженню проблем підвищення рівня професійної кваліфікації фахівців розглянуто у працях науковців (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Козаков, В. Кремень, Н. Ничкало, В. Олійник); порівняльному аналізу ступеневої освіти в Україні та за кордоном (Т. Кошманова, Л. Пуховська, М. Лещенко); єдності теорії і практики у професійній підготовці вчителя (А. Бойко, В. Краєвський, О. Пехота), розвитку психолого-педагогічної компетентності молодих учителів у системі післядипломної освіти (В. Семиченко, Л. Сігаєва).

Однак не в повній мірі розглядалися особливості післядипломної інженерно-педагогічної освіти. Тому актуальність окресленої проблеми в умовах парадигмальних змін зумовлена також наявністю стійких суперечностей: між визнанням важливості вдосконалення системи післядипломної інженерно-педагогічної освіти та нерозробленістю цілісного підходу до її реалізації.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення специфічних особливостей щодо сутності післядипломної інженерно-педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Вивчення суб'єктивних суджень про цінність для людини постійного освіти виявило такі групи:

- орієнтовані на освіту як шлях залучення до культурних цінностей;
- ті, хто прагнуть за допомогою освіти зберегти або затвердити свій громадський або професійний статус;
- ті, хто оцінюють освіту як засіб «професійного пошуку», зміни спеціальності;
- ті, хто не мають певного відношення до освіти й мотивують свою поведінку залежно від ситуації;
- ті, хто розраховують через освіту поліпшити своє матеріальне становище;
- ті, хто негативно налаштовані до подальшої освіти, тому що вважають його безперспективним та ін.

Таким чином, не претендуючи на вичерпний аналіз усіх досліджень, які вагомо вплинули на розвиток і розробку ідеї післядипломної та неперервної професійної освіти (нас цікавить інженерно-педагогічна освіта), назвемо тільки ті, які, на наш погляд, є найбільш значущими для нашого дослідження.

Звернемося до суті інженерно-педагогічного освіти.

Вища школа й післядипломна освіта, будучи нерозривною частиною системи неперервної освіти, впливають на всю систему, що визначається формуванням кадрів для всіх ланок системи, проведенням наукових досліджень, що визначають напрями розвитку й на базі відпрацьованих моделей, впровадженням у життя наукових досягнень.

Дослідження показали, що необхідність проведення сучасних реформ вищої школи викликані усвідомленням недостатності традиційної вищої освіти для вирішення сучасних проблем глобального розвитку. Це справедливо як для вітчизняної освіти, так і закордонних освітніх систем. Основним шляхом вирішення цих проблем є розвиток післядипломної

освіти. Багато сфер суспільного життя висувують підвищені вимоги до фахівців, яких використовують, а отже, зростає потреба в кадрах вищої кваліфікації.

Необхідно чітко визначити термін, який буде використовуватися для визначення, що цікавить нас, – етапи неперервної освіти. Багато авторів уживають два терміни як рівноправні: післявузівська й післядипломна освіта. Термін «післядипломна освіта» більш широкий і містить у собі підвищення кваліфікації фахівців різних освітніх рівнів, як середнього, так і вищого. На наш погляд, більш обґрунтованим є вживання терміна «післядипломна освіта».

У рамках нашого дослідження ми розглядаємо термін «післядипломна інженерно-педагогічна освіта» (ПППО) як частина неперервної освіти, у результаті якої надається можливість підвищення рівня наукової, професійної, психолого-педагогічної компетентності на базі вищої освіти («бакалавр», «спеціаліст») в умовах освітніх установ інженерно-педагогічного профілю.

Метою післядипломної інженерно-педагогічної освіти, на нашу думку, на кожному етапі є формування психолого-педагогічної компетентності, яка забезпечить професійне становлення фахівців.

Аналіз досліджень дозволив нам сформулювати такі завдання для системи післядипломної інженерно-педагогічної освіти [2]:

- організувати погоджену й раціональну взаємодію всіх освітніх установ, системи післядипломної інженерно-педагогічної освіти на єдиних принципах, що виключають дублювання програм;
- забезпечити мобільність змісту програм педагогічної підготовки, волю у виборі траєкторії навчання, націленість на самоосвіту й післядипломну освіту, активізацію творчої діяльності тих, хто навчається;
- виявити форми наступності в змісті педагогічної підготовки на кожному етапі навчання.

Аналіз літературних джерел дозволив нам виділити ряд передумов для розвитку ідеї післядипломної інженерно-педагогічної освіти:

- зростання темпів науково-технічного й соціального прогресу, а отже, і зростання ролі інженерно-педагогічної освіти;
- високий темп розвитку наукової інформації, її перманентне відновлення;
- зміна технологій і економіки виробництва і, відповідно, зростання вимог до рівня кваліфікації викладачів технічних дисциплін;
- інформаційні можливості, що розширюються, поширення засобів масової комунікації та ін.

Суттєво, що перехід до ринкової моделі суспільного розвитку не зруйнував концептуальних основ післядипломної професійної освіти, хоча й було переглянуто багато орієнтирів, а саме те, що можливості «кінцевої» освіти виявилися вичерпаними, але в той же час основна ідея післядипломної освіти – *освіта через усе життя* (lifelong learning) не втратило своєї актуальності.

Значною особливістю сучасної ситуації для системи післядипломної інженерно-педагогічної освіти є перехід від соціального замовлення до розвитку особистості професіонала.

Зупинимось більш докладно на розгляді тих ланок цієї системи, які забезпечують одержання вищої й післядипломної освіти.

Н. Нечаєв відзначає, що «...вищий, стосовно освіти, означає вищий і навіть випереджальний рівень можливостей людини в порівнянні з тим, який склався до теперішнього часу» [3].

Проблема освіти на будь-якому рівні й особливо на вищому – це визначення співвідношення загальної й фахової освіти. Основна діяльність, у процесі якої реалізує себе людина, – професійна, і тому поняття сформованої особистості, готової до самостійної творчої праці, припускає розкриття сутності й логіки її професійного розвитку [4].

Слід зазначити, що поняття «фахівець» не завжди має на увазі фахівця з вищою освітою. Розвиток понять «фахівець» і «освітній рівень» ідуть паралельно. У цьому ключі можна розглядати як систему неперервної або післядипломної освіти особистості, так і систему неперервної й післядипломної освіти фахівця. Це є дві паралельні системи, що перебувають у взаємодії один з одним, які в результаті координації працюють, насамперед, в інтересах людини й суспільства.

На думку Н. Нечаєва, чим «...більше ми працюємо «на фахівця», тим менше шансів одержати людину з вищою освітою» і «...чим більш спеціально підготовлений фахівець, гірше й для наступного розвитку, і для тієї галузі професійної діяльності, у якій він працює» [3].

Ця ж точка зору, але стосовно виключно наукових кадрів, була висунута М. Гончаровим «Післядипломна освіта повинна виконувати... функції підготовки наукових кадрів, фахівців нових особливо важливих галузей, актуалізації набутих знань».

Чим вище освітній рівень, тим більше різноманітно й диференційоване навчання. Це диктується як індивідуальними потребами кожної людини, так і різноманіттям тих видів конкретної діяльності, де він може застосувати свою робочу силу. Сучасне суспільство диктує вимоги, яким повинна відповідати людина для можливості її активного включення в соціальні й економічні процеси, що відбуваються. У зв'язку з інформаційним бумом, необхідно розвивати здібності й навички сприйняття й переробки будь-яких видів інформації, що одержана, здібності встановлення міждисциплінарних і міжгалузевих зв'язків, здібності на основі синтезу всіх отриманих знань будувати власні дослідження в обраній галузі.

Особлива роль у розвитку системи післядипломної інженерно-педагогічної освіти приділяється педагогічній освіті. Усвідомлення необхідності переходу до нової парадигми організації системи освіти; розробка питань про сутність, функції післядипломної освіти, процесуальних і інституціональних його характеристик; оформлення їх у концепцію, що реалізує цей принцип, зажадало кардинальних перетворень, насамперед у інженерно-педагогічній освіті.

Багато авторів, які вивчають проблеми педагогічної освіти, виділяють функцію «подвійного випередження», яку повинна забезпечувати освіта (Б. Гершунський, Л. Алексєєва, В. Юрисов), що означає випередження підготовки викладача стосовно підготовки тих, кого навчають, випередження розвитку суспільства – тобто освітня система максимально орієнтується на прогноз завтрашніх освітніх потреб суспільства. Розвиваючи цю думку, додамо, що найважливішим компонентом професійної підготовки викладача вищого навчального закладу є дослідницький компонент, який створює відповідне дослідницьке середовище у вищому навчальному закладі; залучення студентів до актуальних проблем сучасної науки; прищеплюванням студентам навичок дослідницької роботи через взаємну діяльність навчального й позанавчального характеру, що сприяє розвитку теорії й практики професійної освіти у вищих навчальних закладах.

Система інженерно-педагогічної освіти – це така галузь освіти, яка призначена для задоволення потреб суспільства у професійних освітніх послугах шляхом підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації висококваліфікованих викладачів-професіоналів для викладання фахових і загальнотехнічних дисциплін та ведення виробничого навчання в закладах системи допрофесійної освіти (навчально-виробничі комбінати, профільні класи загальноосвітніх шкіл, технічні ліцеї), професійно-технічної освіти (ВПУ, навчальні центри та відділи виробничого навчання промислових підприємств) та вищої професійної освіти (ВНЗ I-II рівня акредитації).

Вибір Української інженерно-педагогічної академії (м. Харків) (УІПА) як бази дослідження обумовлено такими положеннями:

1. Інженерно-педагогічна освіта має бути вищою ланкою професійної освіти.
2. Інженерно-педагогічна освіта повинна мати ступеневу структуру та наскрізну підготовку кадрів, що включає всі освітньо-кваліфікаційні рівні.

3. Інженерно-педагогічна освіта повинна ґрунтуватися на взаємодії законів педагогіки та законів розвитку виробництва (галузі).

4. Навчальні плани підготовки фахівців різного рівня повинні відповідати стандартам освіти та бути узгодженими, що дасть можливість здійснити неперервну підготовку фахівців [2].

Все це є значущим для розкриття суті проблеми післядипломної інженерно-педагогічної освіти.

Для розвитку особистості викладача технічних дисциплін у першу чергу необхідна продумана система післядипломної освіти, яка дозволить вирішити завдання підготовки фахівця відповідно до суспільних потреб і задовольнити певні потреби особистості в саморозвитку й одержанні задоволення від власної діяльності.

Інженерно-педагогічна освіта – це головна складова професійно-педагогічної освіти, яка посідає особливе місце в системі народної освіти. Цьому виду освіти притаманно ряд таких специфічних рис, які роблять її унікальною за самою своєю суттю.

По-перше, вона має інтеграційний характер, включаючи в себе педагогічний, інженерно-технічний та виробничо-технологічний компоненти. Інженерно-педагогічна освіта знаходиться „на стику” інженерної та педагогічної освіти. Вона значно відрізняється від інженерної освіти, яка надається в політехнічних ВНЗ, і якщо зводиться до неї, то входить у протиріччя із системою профтехосвіти. Вона і не педагогічна у традиційному розумінні, бо передбачає підготовку одночасно і до теоретичного, і до практичного навчання не за однією дисципліною, а одночасно за серією дисциплін, що обслуговують конкретну професійну діяльність робітника певної галузі виробництва, а іноді й декількох галузей.

За характером професійних функцій фахівців вона відноситься до педагогічної освіти, предметною – основою інженерно-педагогічної діяльності є інженерна й виробничо-технологічна підготовка, тобто інженерно-технічний компонент освіти носить інструментальний характер – є засобом навчання та виховання.

По-друге, будучи частиною системи народної освіти, інженерно-педагогічна освіта органічно пов'язана з певною галуззю виробництва.

По-третє, специфіка інженерно-педагогічної освіти полягає в тісному взаємозв'язку із системою ПТО та ефективне функціонування цієї системи. А з другого боку, система ПТО перебуває в прямій залежності від вимог навчального процесу в системі ПТО і повинна постійно коригувати підготовку своїх випускників у відповідності з її запитами [2].

Безумовно, новою якістю інженерно-педагогічної освіти можна вважати те, що його розвиток і функціонування сьогодні реально починає спиратися на наукові підходи. Дослідження в галузі інженерно-педагогічної освіти набувають усе більш глибокого і різнобічного характеру, що дозволить врешті-решт додати підготовці інженерів-педагогів науково обґрунтований характер.

У цьому аспекті інженерно-педагогічна освіта як ізоморфна підсистема професійної освіти також може розглядатися як соціальна підсистема, яка *забезпечує потребу суспільства у висококваліфікованих інженерно-педагогічних кадрах для системи професійно-технічної освіти*. Із цього погляду вона являє собою єдиний у країні вид освіти, який створювався спеціально й був націлений на цю велику галузь соціальної сфери. Така особливість інженерно-педагогічної освіти обумовлює істотну специфіку й цілей, і змісту, і освітніх технологій, орієнтованих не на окремий навчальний предмет (як традиційна педагогічна освіта), а на зміст професійного навчання по цілій групі споріднених робочих професій [285, с. 7].

Інженерно-педагогічна освіта є самостійною підсистемою професійної освіти, оскільки також включає три основні компоненти:

- сукупність професійних освітніх програм і державних стандартів середнього й вищої професійної освіти;

- мережа вищих навчальних закладів різних організаційно-правових форм, типів і видів (індустріально-педагогічні технікуми, інженерно-педагогічні вищі навчальні заклади, інженерно-педагогічні факультети й кафедри в технічних ВНЗ);

- державні й державно-суспільні органи управління інженерно-педагогічною освітою – Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Аналіз праць науковців дозволив нам виявити, що на сучасному етапі існують такі навчальні заклади, які здійснюють підготовку інженерно-педагогічних кадрів[2]:

- спеціалізовані вищі інженерно-педагогічні навчальні заклади (індустріально-педагогічні технічні заклади; індустріально-педагогічні та професійно-педагогічні коледжі; навчально-наукові професійно-педагогічні інститути; Українська інженерно-педагогічна академія; Кримський державний інженерно-педагогічний університет;

- ВНЗ III-IV рівнів акредитації (технічні ВНЗ, педагогічні ВНЗ, аграрні ВНЗ).

Освіта як процес має дві діалектично взаємозалежні, але самостійні сторони, що мають свої специфічні характеристики. З одного боку, освіта є цілеспрямованим процесом виховання й навчання в інтересах людини, суспільства, держави, що супроводжується констатацією досягнення громадянином установлених державою освітніх рівнів.

Із цього погляду освіта як процес має об'єктний характер, тобто являє собою частину об'єктивної реальності, його суб'єктом виступає той, хто навчає (викладач, педагог). З іншої сторони, освіта – це засвоєння, розвиток, удосконалення тими, хто навчається, знань, умінь і навичок, а також способів оволодіння ними з метою досягнення більш високого освітнього рівня. У цьому випадку суб'єктом освіти є об'єкт освіти в його об'єктному аспекті, тобто процес освіти відбувається на суб'єктному рівні.

Висновки. Отже, нами розглянуто особливості інженерно-педагогічної освіти, що мають бути враховані при реалізації системи післядипломної інженерно-педагогічної освіти. Інженерно-педагогічна освіта в його об'єктному процесуальному аспекті являє собою процес формування особистості, здатної до ефективного здійснення підготовки людини до діяльності з конкретної професії, до виконання повного спектра професійно-педагогічних функцій, а також до самореалізації в професійній діяльності. При цьому враховується, що в діяльності такого фахівця інтегруються не тільки обов'язки викладача, вихователя й майстра виробничого навчання, але й педагога-організатора й методиста освітньої установи. Така багатофункціональність фахівця обумовлює специфіку цього виду профільної освіти, яка полягає в тому, що в межах строків і обсягів навчального навантаження, нормативно встановлених державним освітнім стандартом і іншими документами, для однієї спеціальності студент фактично освоює два різні види професійної діяльності – технічну (інженерну) і педагогічну, причому перша освоюється на двох різних рівнях освіти – початковому (робоча професія) і вищому (інженерно-технічна складова). У зв'язку із цим проблема оптимізації освітнього процесу набуває в інженерно-педагогічній освіті особливого значення. Однак інженерно-педагогічна освіта має важливі в порівнянні з багатьма іншими видами освіти переваги, що вона – в силу своєї інтегративності – забезпечує суб'єктові більш широкі можливості як працевлаштування, так і подальшого освітнього зростання в різних напрямках.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у здійсненні наукового обґрунтування методичної системи формування психолого-педагогічної компетентності викладачів технічних дисциплін в умовах післядипломної інженерно-педагогічної освіти.

Список використаних джерел

1. Развитие профессионализма инженерно-педагогических работников в системе дополнительного профессионально-педагогического образования : монография / науч. рук. И. П. Кузьмин; науч. ред. И. П. Смирнов. – М.: Ин-т развития проф. образования, 2001. – 232 с.

2. Коваленко О. Е. Теоретичні засади професійної педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів в контексті приєднання України до Болонського процесу : монографія / О. Е. Коваленко, Н. О. Брюханова, О. О. Мельниченко ; Укр. інж.-пед. акад. – Х., 2007. – 162 с.
3. Нечаев Н. Н. Профессиональное сознание как центральная проблема психологии и педагогики высшей школы / Н. Н. Нечаев // Новые методы и средства обучения. – 1988. – № 1. – С. 3-37.
4. Проблемы методологии и методики исследования профессионального обучения в профтехучилищах / А. П. Беляева и др. – М.: Высш. шк., 1991. – 160 с.

Кулешова В. В.

Особенности послыдипломной инженерно-педагогической освіти

Здійснено аналіз поглядів учених до визначення сутності післядипломної інженерно-педагогічної освіти. Визначено, що інженерно-педагогічна освіта як ізоморфна підсистема професійної освіти також може розглядатися як соціальна підсистема, яка забезпечує потребу суспільства у висококваліфікованих інженерно-педагогічних кадрах для системи професійно-технічної освіти.

Ключові слова: післядипломна освіта, післядипломна інженерно-педагогічна освіта, система, підсистема, магістр, бакалавр, інженерна складова, педагогічна складова.

Кулешова В. В.

Особенности последипломного инженерно-педагогического образования

Осуществлен анализ взглядов ученых по определению сущности последипломного инженерно-педагогического образования. Выявлено, что инженерно-педагогическое образование как изоморфная подсистема профессионального образования также может рассматриваться как социальная подсистема, которая обеспечивает потребность общества в высококвалифицированных инженерно-педагогических кадрах для системы профессионально-технического образования.

Ключевые слова: последипломное образование, последипломное инженерно-педагогическое образование, система, подсистема, магистр, бакалавр, инженерная составляющая, педагогическая составляющая.

V. Kuleshova

Features of Postgraduate Engineering and Teacher Education

The author made analysis of the views of the scientists to determine the nature of engineering and postgraduate teacher education. The paper found that engineering and teacher education as an isomorphic subsystem of vocational education can also be seen as a social subsystem that provides the society's need for highly qualified teachers for vocational education.

Key words: graduate studies, graduate engineering and teacher education, system, subsystem, Master, Bachelor, engineering component, educational component.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2012 р.